

Politikai
röpiratok.

169.

001.0009.563708

30

169
1544

A NŐ
A NEMZETGAZDÁSZAT TERÉN.

IRTA:

Dr. STEIN LŐRINCZ.

NÉMETBŐL:

SZENDRŐI BRANKOVICS GYÖRGY.

10.

BUDAPEST, 1876.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA.

6

TETTEY NÁNDOR és TÁRSA

könyvkereskedésében

Budapesten, váci-utca a „vastuskó“-hoz

megjelentek a következő szépirodalmi munkák:

- Abonyi Lajos.** A fonó krónikája. Beszélyek a magyar népeletből 3 kötet . . . . . 3 frt — kr.
- Argis. VIII.** Henrik hat házassága. Történeti regény . . . . . 1 frt — kr.
- Balogh Károly.** Ki ivott utolsó a pohárból? Elbeszélés . . . . . 1 frt — kr.
- Bartalius István.** Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye. A Kisfaludy-társaság megbízásából gyűjtve, s énekekre és zongorára alkalmazva. 2 kötet (365 népdal) 10 frt helyett 6 frt — kr.
- Beöthy Zsolt.** Bíró Márton. Regény 1 frt — kr.
- Cseengey Gusztáv.** Hullámok felett. Regény 2 kötetben . . . . . 1 frt 20 kr.
- Dewalltól** „A nagyvilági hölgy“ két köt. 2 frt — kr.
- Fevaltól** „A véres kincs“ egy kötet 1 frt 60 kr.
- Gaal Karolina.** Egy sirkert-őr története, regény Mátyás király korából . . . . . — frt 90 kr.
- Gaboriautól** „A Lerouge ügy“ két köt. 2 frt — kr.
- Gaboriau Emil.** A 113. számú percsomó. Regény francziából fordította Mártonffy Frigyes 4 kötet . . . . . 4 frt — kr.
- Gauthiertől** „A lélek csere“ két kötet 2 frt — kr.
- Gonzalestől** „Az éj hölgye“ két kötet 2 frt — kr.
- Gonzalés Manó.** Egy orosz herczegnő. Regény francziából fordította Milassin Vilmos 1 frt 20 kr.
- Hackländertől** „A varáz s sziget“ négy kötet . . . . . 4 frt — kr.
- Hang Ferencz.** A törvényszéki teremből. Hazai és külföldi bűnesetek és fenytő pörök gyűjteménye. 2 kötet . . . . . 2 frt — kr.

A NŐ
A NEMZETGAZDÁSZAT TERÉN.

IRTA:

Dr. STEIN LŐRINCZ.

NÉMETBŐL:

SZENDRŐI BRANKOVICS GYÖRGY.

BUDAPEST, 1876.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA.

6.2522 00565798

Dr. BALLAGI GEZA.

E mű fordítójától még következő művek
kaphatók:

- „Shakespeare jellemképei“, bölcsészet-szépészeti mű. *Aigner Lajos* könyvkereskedésében Pesten. Ára 1 frt 50 kr.
„Vérpohár“, szomorujáték 5 felvonásban. *Aigner Lajos* könyvkereskedésében. Ára 1 frt.
„Levelek a polgári házasságról“, Röpirat. *Czéh Sándor* könyvkiadónál Győrött. Ára 50 kr.

MÉLTÓSÁGOS
CSEKHALMAY-VESTRÓCZY MÁRIA

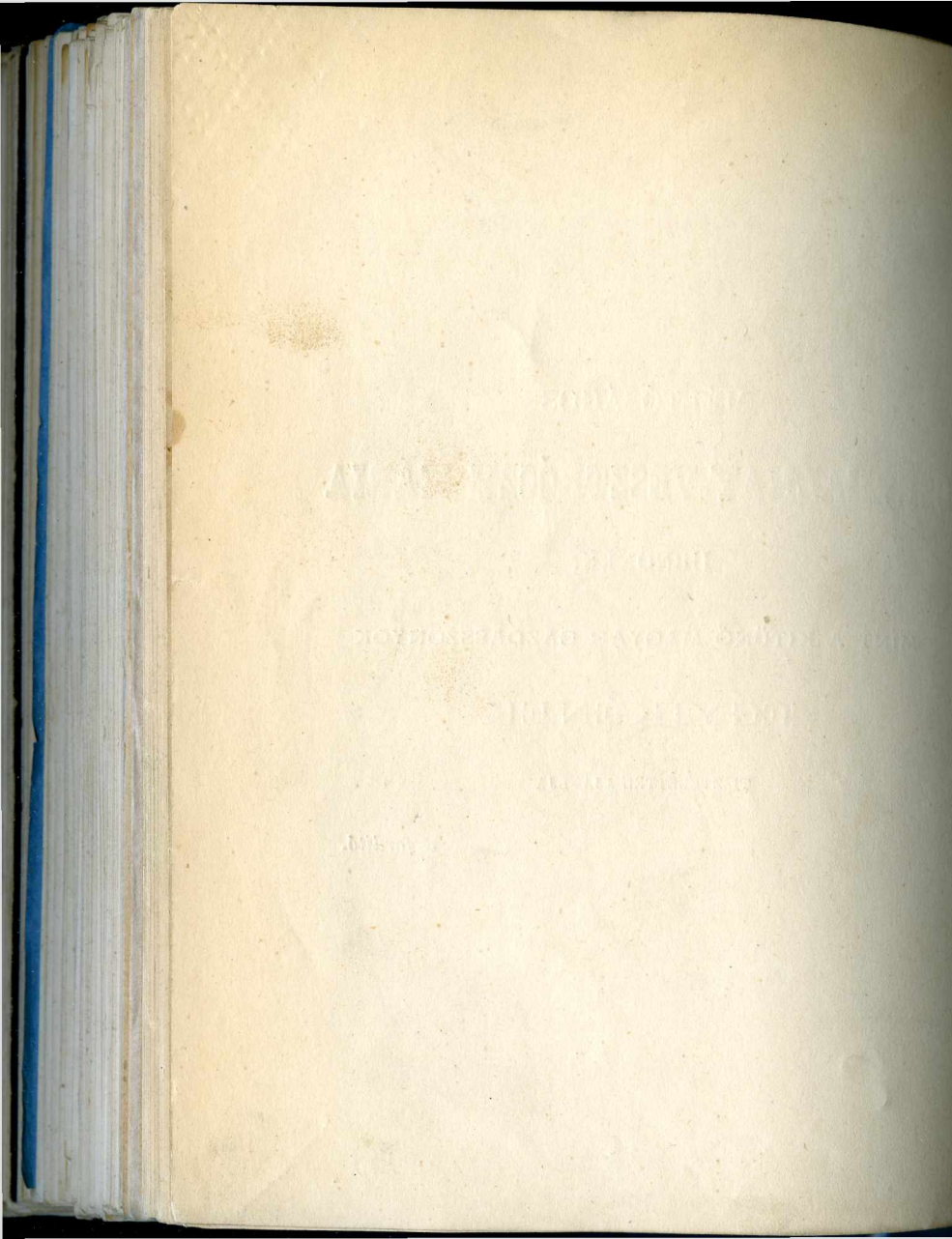
URNŐNEK,

MINT A KITŰNŐ MAGYAR GAZDASSZONYOK

EGYIKÉNEK

TISZTELETTEL AJÁNLIJA

a fordító.

Mélyen tisztelt barátnőm!

Azon hitben volt, hogy ezen vázlatokat, melyek egy hullámváz élet tapasztalatai s emlékei, érdemes a nyilvánosság elé bocsátani. Szabad a felelősség egy részét azért önre hárítanom, hogy csak kívánalmakat s indítványokat fejtettem ki ott, a hol egy terjedelmesebb vizsgálódás talán valódi értékkel bírt volna? Ám legyen. A nő legjobban tudja, hogy tetteink java mindig az, a mit azokból más szíves kéz, alakítani képes. Meglehet, hogy ama sok szó között, a mit most a nőről és a nőért mindenfelé halhatni, e kevés — egy oly világból eredt szónok is, a melyben a nőt eddig egyáltalában nem ismerték s nem is méltatták — lesz helye. Egy egész élet tapasztalatra alapított benső meggyőződése az, hogy az emberiség nemesebb faja között semmi sem emelkedik erőre és érvényre, a mi a nőben rejlő csendes de hatalmas erőt megnyerni képtelen s érvényét nem az által találja, ami a nőben él! Tudom, hogy a nő hidegen fogadja mind azt, a mi szívéhez nem szól! A hol azonban szeret, a férfiénál sokkal mélyebb és bensőbb a felfogása. És ha sikerült kimutat-

nom azt, hogy ez igazságok. arra nézve a mit szeret, férje és gyermekeire nézve értékkel birnak, akkor hiszem önnel, hogy e szerény képet bátran a nyilvánosság elé bocsáthatom ; akkor elhiszem, hogy jó még egy idő, a midőn a nő háztartási képzettségét, bátran a nő társadalmi műveltsége mellé lehet állítani, és amidőn a nő már leányai-ban fel fogja ismerni s hirdetni, miszerint rövid nyugtalan életünk boldogsága nem a különböző egyenlőségében, hanem annak összhangjában keresendő. — Ha szívesen fogadja s értékesíti szive által azt, a mit e lapokon nyujtok, akkor engedje meg, hogy azt a végmegjegyzést teszem, miszerint az által az én tudományomat is, a nemzetgazdászatot, becsesből kedvessé varázsolja át. Elvégre is minden tudományra nézve a nő szeme azon napsugár, mely az általunk bevetett hasznos talajt virágokkal díszíti, melyekből koszorút fonunk számára.

Bécs, márczius közepe 1875.

Dr. Stein Lőrincz.

I.

Századunknak egyik legkiválóbb előjoga, hogy nőinket nemcsak szerethetjük és tisztelhetjük, amint azt a múltnak legalább egyrésze is tevé, hanem gondolkozhatunk is fölöttök. Ugy látszik mintha a jelennek ama sajátságos mozzanata, amely csak azt tekinti valóban tulajdonnak, amit felfog, amit megért, a nőkre, ezek életére s benső sajátságaikra is ki akarná hatalmát terjeszteni. Jól vagy rosszul járunk-é el akkor, amidőn a lélek működését annak latba vetésére utaljuk, aminek különben saját énünket, szivünk teljes odaadásával oly örömet alávetjük?

Még kevésbbé bátorkodom, egy más, talán fontossabb kérdésre felelni. Mit mond maga a nő, ha a tudomány tárgya lesz? És pedig azon tudománynak, amely az emberi dolgok felének mérszere, saját mérv nélkül nem is gondolható, a gazdaszat tudományának? Elfogja-e tűrni, hogy azon értéken kívül, melyet a férfi szeretete nyújt, még mást is nyer? Elfogja-e tűrni, hogy reá — kiért mindenemet feláldozom — a termelés és a fogyasztás, a kiadás és a bevétel köznapi fogal-

mait alkalmazom? Megengedheti-é, hogy a megbecsülhetlen, a nemzetgazdászati közönséges kezeivel megbecsültessek?

Ugy hiszem — igen. Azt cselekedve, amivel felhagynunk nem lehet, eszközölje ki a cél, mely felé törekszünk, azon út használatáért a bocsánatot, melyen haladnunk kell. Engedje meg tehát a nő, hogy mielőtt róla szóllanánk, egyenesen hozzá fordulunk.

A világtörténelem annyi évezredeiből száz esztendeje sincs annak, ahogy a nő mélyebb természetéről, lénye és társadalmi küldetéséről gondolkozni kezdettek. Az óvilág szellemi életének végtelen gazdagsága daczára, ime itt egy pont, amelyhez működő esze sohse jutott el. Az óvilág legkiválóbb nőalakjai mellett nem csak a bölcsészet és a történelem, hanem még a görögök és az atheneiek között időző párizsiak szellemdús észlelő tehetsége is, némán halad el; az ókor legkitünőbbjeit sem birhatta Penelope szép képe, Laïs fényes jelensége, Kleopatra hatalma, Messalina gyalázata a gondolkozásra. Aristoteles az ő politikájában száz és száz okot hoz fel, melynél fogva a férfi erőteljes, az állam nagygyá lesz, vagy elvész, hanem az élet egyik leghatalmasabb tényezőjéről, és működéséről, a nőről, mit sem tud. Plátó mind ismeri az ember, a gondolat, az állam- s a halhatatlanság eszményképeit, ám a nő eszményképét nem ismeri. A lantosok, az olympiai játékokon, az utolsó győzőig mindent

megénekelték, de azokat, kik előtt végre e győzők is örömet meghajoltak, a nőket, nem ismerik. Az ókor nagy és kis színműírói közt csak Sophoklesnek van Antigonéje; egyik se tudta a nőt mint „i n d o k o t” felfogni és felhasználni; nagyszerű drámaik, reánk nézve épen azért virágtalan gyümölcsök, csillagok de hidegek, történelmiek, de rögösek. A germán világgal más idő áll be. A nő a történelem és a költészet szentélyébe lép; Krimhild és Brunhild, oly két alak, aminőt az ókor nem szült, ott áll a küszöbön, és Gudrun lesz egy másik. nem kevésbé nagyszerű éposz tartalma. Ezeket követik a Troubadour-ok s ezek viszfénye, a német szerelem dalnokok; a germánok szive feltalálta azt, amit az ókor eszével fel nem fogott: a szerelmet, mint ama hatalmas tényezőt, amely a férfi életének egyik felét feltétlenül uralja, hogy a másik felét boldoggá vagy boldogtalanná tegye; ez időtől, ama „küzelemnek, melyben az egyén az egyéni és a társadalmi viszonyokkal viaskodik, a házas ság lesz a tartalma. A szenvedély — többé nem tisztán férfias, félig nőies lett; a férfi, aki azelőtt életét, minden erejét egyedül csak az államnak szentelé, ezután a nőért nemesak érezni, hanem meghalni is megtanúl; a 18-ik század költészete pedig minden Werther sirját, a dal és a szomorujáték legszebb virágaival fedi be. A nő itt van; a nő egy egész hatalom; a nő az élet felévé lett; de még mindég a költészet tulajdona

csak. Hasztalan festett Gellért és Rábener száraz satirája itt-ott, egy-egy nevetséges alakot ama fényes képek közé, amelyek a Gretchenek és Klérchenek s a különböző Lujziádák ránk vetett — szemeivel a papiroson és a szinpadon — megigéznek; ama bájos alakok, a Sopphó-k. melyekkel birunk s melyek oly sokszor elragadnak, a miéink, s művészi világunk hullámzó világába ép oly eredménnyel mint amily csínnal lépnek be. Kétségtelen, egy félvilággal gazdagabbak lettünk, de — eddig csak a költészet terén. A valódi élet a nőt még mindig csak mint tényt, s nem mint elismert erőt vette számba; és maga Balsac „femmes in comprises“-i sem valának képesek ama női alakok iránti költészeti érdeket, az életkor 30-ik évén túl fentartani. Most jö a mi józanabb időnk. Jellemvonása a mérték, mely kezében ezer alakot nyer, melyet ezerfélekép alkalmaz, és mindég egy-és ugyanaztméri. Az azonban amit megmér, az az érték, és pedig minden dolognak hideg szigorral és teljes öntudattal adott gazdasági értéke. Reá nézve a nap: fény és melegnél nem egyéb; az erő: termelés; a dalnokok ligete, az illatos tavaszi szellő: nedvességet előidéző gazdasági tényező, s minden dolognak virága csak annyiban bir nemzetgazdasági igényekkel, amennyiben az értékes aratásnak az anyja. Igen szomorú, oly igen hasznosnak lenni; de való! És ki merné magát ez alól kivonni? És ha jelenben az öntudatnak minden alakja a

nemzetgazdászati mérték alatt sínlik, azt, amiből az élet tavasza állandó alakot nyer, ne e mértékkel mérjük?

Ha nem tennők, úgy hiszem, maga a nő is, nehezen tudná csak megbocsátani. Századunknak legesodásabb tüneménye, a nőnek a férfitől való elválása, önállóságának s ama szükségnek érzete, hogy a „jelen“ működésében, ne csak mint ennek virága és koszorúja, hanem mint cselekvő tényező résztvegyen. A nő, a férfiak életóráinak, évszázadok óta néma és engedelmes játékszere, kezdi érteni, hogy majdnem minden, ami történik, csak félig történik, csak félig sikerül, ha a nő közre nem működik. Tudatára jön annak, hogy épen azzal, ami kiváló sajátága, az élet-, a lét-, és a boldogság serpenyőjében hatalmas súlyt képvisel, es pedig nemcsak azáltal, a mi, hanem az által is amit akar. s amit cselekszik. Az emberi működés első sorába lép, habár a maga módja szerint, némán és csendesen, de nem akarja többé a munkának csak terhét viselni, erejét is érvényre akarja abban emelni; elég bátor arra, hogy maga részére az eredményt kikövetelje, s hogy azért, aminek megtevése, a nő önálló életfeladatához tartozik, a felelősség egyrészét magára vegye. Korántsem akar férfi- hanem az akar lenni. Ámivé a férfi nem lehet, s a legkomolyobban intézi azon kérdést magához, mi az tulajdonképen, amit csak ő tehet. Szilárd alakot ohajt annak adni, ami benne él; a szerelem mellett nemcsak a férj- hanem a

férfiak tiszteletét kívánja kivívni; megakarja magát szabadítani a szaporodó évek sötét hatalmától, a mely a keblén viselt rózsza leveleit egyenként letépi; saját énje által kíván érvényre jutni s a mulékony helyébe állandót helyezni: a nő -- mostantól fogva — a férfi mellett a működő élet egyik osztálya legyen. Lehet-é azzá a szerelem dalnokok mértékével? Jól tudja hogy nem lehet! Annyi becsét igényel: amennyit ér! És e ponton, a tudománnyal találkozik, azon tudománnyal, amely a legnagyobb higgatsággal a tüneményt: erőnek, a boldogságot: állagnak, s a szenvedést: a 'számítás' dolgának tekinti, a nemzetgazdászattal! Ez nem szeret, de nem is gyűlöl; a lelkessedésből: munkát, a létkedv eszményéből: tere-
ményt, a haladásból: fölösleget teremt; mit te-
remthet a nőből?

Engedje meg, hogy még egyet elmondhas-
sak, mielőtt tovább haladunk! Ha mindnyájan
egyformák volnánk, és minden erő egyformán mű-
ködnék, az élet már a bölesónél: a sírnál állana;
e világon — amely az emberi lét és czél eszmé-
jének egyenlőségén alapszik — a legnagyobb ti-
tok, minden élőknek örök forrása: a különbözö-
ség! Azért áll minden szemlélődésnek a küszöbén
ama nagy igazság, hogy az, két dologra kiter-
jedve, s kettő által eszközölve: különbözö lesz.

S miután ez így van, legkevesbbé se várja,
hogy a nemzetgazdászatról nőekkel szemben, ha-
sonló módon szabad szóllanom, mint a férfiakkal

szemben. Nem arról van szó, hogy az emberi tudományosság e legifjabb terén, egy merev rendszert állapítsak meg, s az elméleti igazság értékeért lépjek a küzdőterre, nekem a fogalmakból egy képet, s a törvényekből egy életrendet kell alkotnom. Ennek folytán már kezdetben kénytelen vagyok — a netán felmerülő vélemények ellenében kijelenteni, hogy előadásom azért, mert a szokottnál eltérő, még nem rossz s nem értéktelen. Nem a férfiak számára írok, hanem a nők számára; ez utóbbiaknak adom át e száraz fogalmakat és következtetéseket, ama hideg tényeket és szivtelen törvényeket, mert reményilem, tudom, hogy kezcik között a száraz vessző is újra kihajt, s a nap fáradalmi után, árnyékot és üdülést nyújt. Tegyük azért egy kissé a tudományosság szigorú mérlegét félre, hogy azt később ott — hol a gondolat, a köznapiasság kemény talaját, élőlevelekkel elfödi, virágok és virányok alatt újra feltalálják, mint egykor az Asen nevű istennek aranyábláikat, az isteni alkonyat után.

II.

Azt mondják, és jogosan, hogy a legnagyobb dolgok felfogása ott kezdődik, ahol a látszólag legegyszerűbb tünetmények elemeikre felbontatnak, s ezáltal az ember a közéletben ahhoz közeledik, ami abban örökké új életet él! Amióta a természetben a régi elemeket hatalmába kerítette, eltűntek azok. A történet írás is megváltozott. A

történet szelid hagyományainak helyét: a kétely, a kényelem helyét: a munka foglalja el. A tudás gyermeksaruiból minden ponton kinőttünk, a férfikor kezdődik. Ez a színek kedvességét: az alakitás gazdagságával cseréli föl. Szabad-é, elvonhatja-e magát az alól, ami már magában életünk törvényévé lett, az, amit mondani akarunk?

A szigor azonban, melyet e követelmény előir, határozott jeleggel bír. Lényegében rejlik, hogy a tisztátalan képet, a bonczolatlan gondolatot, a többértelmű szót sehol és semmi szín alatt sem tűri el. Ami időnkben a részek felfogása által, az egészhez vezet minden ut. És ez, akarva nem akarva nekünk is szól.

Ama kifejezésekhez, melyeket ezáltal felkarolunk, „az ember élete“ is tartozik. Ki ne beszélne naponként arról? Ki ne ismerné? És még is, hol van az? Hol tűnik elő? Hol juthatok közelébe, hogy vele öröm és panaszaim közepett számolhassak? Hatalmával uralkodik felettem, — melyik ez a hatalom? Küzdeni szeretnék vele, nem. küzdenem kell vele, — de tulajdonképen mivel? Nemde ezer tárgyal egyszerre? Nos tehát, e számtalan ezer tárgy és viszony ismét csak egy, amennyiben őket együttesen, az „élet“ szóval jelölöm meg. Mi ez élet magva, mi rajta a virág s a gyülmölcs? Evégre is csak az, amit élvezek! S mit élvezek? Kétségkívül azt, amim van, amit megkeresek, nyerek, s vágyaim szerint alakíthatok! És vajjon mily nevet adok annak, amiután

csak azért fáradok és küzdök, mert másokon csodálom és irigylem, amivel naponként számolok, s amely szerint egészben és részben életem mérlegét, létem és állásom nagyságát és teljét, magam számára meghatározom; amitől, ha elvesztem, fájdalommal bucsuzok, és amit, ha megnyertem, büszkén és örömmel szemlélem, mert benne énem egy részét, életem és erőm megtestesülését, mint s a j á t o m a t látom; amitől többé el nem válhatok, mit mindenki hozzám gondol, mit rajtam, öltönyömon, lakásomon, élelmemen, fellépésem biztosságán, egy harmadik tiszteletén, mindenki észrevesz, mérlegel és becsül? Bizonyára „gazdagság“-nak fogom nevezni azt. Ha e gazdagságot közelebről szemügyre veszem, azt tapasztalom, hogy az oly egyes tárgyak összegéből áll, amelyek közül mindegyik az én kielégítesemre s tekintélyem emelésére, külön erővel bír; ezen egyes tárgyak képezik a „birtokat.“ A hatalom azonban, melyet a birtok nemcsak magam részére, vágyaim kielégítésére, kezeim közé helyezett, hanem amely által a birtok gazdagság folytán, mások felé emelkedtem, e csendes de kétségbe vonhatlan hatalom: „vagyonnak“ nevezetik. A név világos; ha a férfi annak fogalmát, akkor a nő annak értékét mindenesetre érti, és pedig mindarra nézve, amit kívánok s élvezni ohajtok. És így bizonyos, hogy életünk mindenekelőtt a vagyon, a birtok, s a gazdagságtól függ, ezek körében mozog, ezért

dolgozik, s az eredményt azután becsli. Tudjuk ezt mindnyájan; minden nap, minden óra, minden szükség, minden titkos s nyílt vágy közelebb hozza az igazságot. Életünk, valóban, legalább amennyire a külvilághoz tartozik „birtok-élet“-nek nevezhető.

E „birtok-életről“, bármily egyszerű is kezdetben a szó s a fogalom, nehéz és komoly dolgot szólni. Nem terjeszthetem itt elő ama képet, amely előttünk feltárul; de ki ne vette volna azt — egyik vagy másik alkalommal szemügyre? E birtok, élete és hatalmával, az általunk ismert természetes világtól lényegesen különbözik. Nem áll az csendesen, házunk ajtaja előtt, ha azt beakarjuk tenni; el nem vonul, ha a czél a felhőket hajtja; hívásomra nem jelenik meg, s egy szives szó, egy szép gondolat által nem helyettesíthető. Tényleges, szigorú, hideg hatalom az. Már a gyermek bölcsőjét ágyazza; neveli azt, vagy a durvaságban veszni hagyja; kényszeríti a munkára; ott ül a széken, megteríti az asztalt s eledelt nyújt; a bú könnyeit facsarja ki, vagy békét s örömet hoz; elkísér az éjbe, álmatlan gondolataidat gondokkal terheli, vagy vig képekkel tölti be álmod; elcsábít és tévutra vezet; száz közül, kilenczven bünténynek az alapja, bizonyára ama sötét hatalom, mit gazdagságnak nevezünk. Életünk felének ő az ura; boldog az, akinek többé nem az. De sokkal többet tudnak, e tekintetben önök, mint amennyit

itt elmondok, s elmondhatok. Lehetséges-é, hogy az ily hatalom, a nő előtt ismeretlen legyen akkor, amidőn a férfi legnemesebb erejével szolgálja azt, s még a síron tulra is — gond és szeretettel — igyekszik azt megtartani?

Vajjon e hatalom, amit birtok, vagyon, s gazdagságnak nevezünk s amely oly nagy, gyakran oly szigorú, s a leggyakrabban oly ellenállhatlan, hogy eltörölhetlen bélyegét egész életünkre rásüti, vajjon e hatalom valami egyszerű leend-é? S ami oly végtelen sok dologban mindnyájunk részére határoz, csak véletlen, akaratlan fog-é megjelenni? Nem fog-é mint minden emberi hatalom, bizonyos törvényeken alapulni, amelyek ismét az ő életét alakítják s uralják? Bizonyára igen! Ha tehát a birtok, a vagyon, a gazdagság is ily sajátos törvények szerint él, támad és elmulik s emellett mindenkor életem felett uralkodik, mikor tehetek, legyek férfi vagy nő, erő, ész és akaratommal annak elérésére részemről valamit? Nyilván akkor, ha nem elégszem meg a birtok és gazdagság egyszerű fogalmaival, hanem ha felismerem legalább a földolgozban ama törvényeket, amelyek szerint azok jönnek és mennek. És vajjon a nőnek ezek után, ha erős és élénk érzéke van aziránt, hogy ama törvényektől jó és balsorsban nemcsak függ, hanem hogy a birtok és a gazdagság reá nézve is, — ha nem is maga a boldogság, de annak egyik mérvadó föltéte; — ha felismeri, hogy a

férfi elvégre is minden erejével e törvényeknek alá van vettve, és ha az értelmet a szeretettel párosítva, hogy necsak szeretetre méltóbb, hanem becsebb is legyen, segítségére akar lenni, vajjon mi lesz a kötelessége?

Ne riassa el a következmény, amelyhez jutok. Nem mondom, hogy akkor „a nemzetgazdászatot kell tanulmányoznia;“ nem követelem, hogy a nő a fogalmakat elemezze, hogy a birtok és érték, a papiros pénz, a tőke és a munka stb. meghatározása felett vitázzon. Az azonban világos: hogy a ki e világon egyesként az egésznek segíteni, — a dolog- és az életviszonyaiba, amelyek reá hatással vannak, avatkozni akar, az képes legyen magának a földolgról egy képet alkotni s mindenek előtt az élő csoportozatban egy helyet találni, amelyen maga áll, s ahonnan kiindulva, erejét érvényesítheti. — Benső életünk törvénye, hogy a sikernek ha fáradságunkat elismerés követi, örvendünk. Ennek folytán szabad lesz itt ama törvényt azon alakban jelezni, amelyben az általános életből a nő életébe mennek át.

Ha azt, amit a közönséges életben birtoknak nevezünk, csak egy pillanatig szemléli, csakhamar észreveendi, hogy az mindenkor valami anyagból, munka által állíttatik elő, s ha előállíttatik ismét valaki által felhasználtatik, elfogyasztatik és pedig — legalább szabályszerint — oly módon, hogy a felhasználás, fogyasztás által ismét valami más állíttatik elő, mint pl. az evés által: az

erő; a fonálból: a szövet; a bevétel és a kiadás helyes kiszámításából: a többlet, és így tovább. A birtok tehát egy folytonos lefolyásirend, folytonos mozgás, amely három főalakban u. m. termelés, fogyasztás és vissztermődésben jelentkezik. És mily értéke van ennek a nőre nézve?

Tekintszen körül. A házasság, a férfi s a nő között létező e szoros és benső kötelék, amely az egész életet átkarolja, ne foglalná magában azon életet is, mely a termelés, fogyasztás és vissztermődésben nyilvánul, s melyet birtok életnek neveztünk? Kétségtelen, hogy erre is kiterjed. — Ha azonban a férfi és a nő, kik lényeg és erőben ép oly különbözök, amint, bensőleg összeköttve, elvégre még is egyet akarnak és egyet cselekesznek, vajjon a termelés, fogyasztás és vissztermődésre nézve is határozottan egyformán fognak-e működni? Nehezen; az annyira különböző erőknek, alkalmasint különböző feladatok is leend, amely a czélnál azonban egy és ugyanakkor bizonyul be. S miként neveznök el a birtokélet e három ágában a férfi feladatát a nő mellett és viszont? — Ugy hiszen, az kérdés tárgyát sem képezheti. A férfi: a termelést, a nő: a fogyasztást, s mindketten: a vissztermődést fogják életfeladatuknak tekinteni. Vagy pedig ha másképp, és már most közelebről kívánja e feladat kifejezését, akkor azt mondom, hogy a férfi: az érték megszerzésére, a nő: az élvezésre, s mindketten: tőkeképzésre, az élvez-

zeteknek az érték előállításához való helyes viszony szerinti vagyonképzésre lesznek kárhóztatva.

Ez a nő állása ama tágéletben, melyet mi a birtok világának neveztünk. Igaz, a fogyasztás szó még igen határozatlan. Volt egy tekintélyes francia nemzetgazdász, aki a birtok fogyasztás létét általában tagadta, s a fogyasztásban felosztásnál egyebet nem látott. De hagyjuk el a meghatározás feletti vitát. Annyi bizonyos, hogy ott, ahol egyes ember egyéni élete szükségleteit kielégíti, bizonyosan fogyasztás van. És ha most a nő gondozó kezére tekintünk, feladata felett egy percig sem lehet kételkedni; a birtok életnek egy hatalmas része, ami alatt a munkálkodó férfi egyéni szükségleteinek kielégítését értjük az életben, a nő osztály része. Itt, e ponton kezdődik a nők nemzetgazdászata.

E kifejezést nem győzöm eléggé hangsúlyozni. A jelen idő egy tekintetben sem oly sajátos és követelő, mint a nevelés, a műveltség tekintetében. A múlt század egyik legnagyobb s leghatalmasabb eredménye, melyet mint egy örökséget kell kezelnünk, és kezelünk is, azon gondolat, hogy a műveltséget, az állam és az egyesek összes erejével emelnünk kell. Tudjuk, hogy a műveltségben nemcsak a szellemi tőkély legmagasabb foka, hanem egy oly kiméríthetetlen tőke is rejlik, melyet minden egyes erő önmagának teremthet és kifejthet. Azt kívánjuk tehát,

hogy képzettség nélkül senki se maradjon. Alánt kezdjük, s mindig magasabbra száll a mértéke annak, amit egyrésztől követelünk s másrésztől adunk.

E téren, a jelen tetteinek, ez a jellemvonása Igaz, hogy e mellett, amint az majdnem minden fontosabb dolognál történik, bizonyos egyoldalúságtól nem óvhattuk meg magunkat. Azon álláspontra helyezkedtünk, hogy a műveltségét abban keressük, ha mindenki, minden dologról a tudomány legtökélyesebb alakjához megfelelően tud valamit. Ez értelemben indultunk el, a tudomány népszerűsítésének útján. A legesekélyebb térre szorítottuk minden egyes ágát, s minden osztályt, a társadalom minden egyes részét bőven elláttunk ily rövid előadásokkal, azon követelést függesztve melléje, hogy abban otthonos legyen. Így jártuk el a nemzetgazdászattal is. Tudjuk, mily nagy fontossággal bír a nő, a világ gazdasági életére nézve. Van e természetesebb dolog tehát, mint-hogy a nemzetgazdászattal ismerkedjék meg ő is. Írtunk is a nők számára nemzetgazdaságot, a magasabb lányiskolák tantárgyai közé soroltuk azt, s ismeretét minden magasabb nőképzettség feltételül tűztök ki. Ámde ugy hiszem, hogy a kitűzött cél elérésére, nem választottuk az ahhoz vezető czélszerű utat. Minden dolognak, és így minden ismeretnek is a gyakorlati életre nézve, ott kezdődik az értéke, ahol azt felhasználhatom és senki sem fogja tagadni, hogy valamely do-

lognak csak az valóban részese, aki azt felhasználni tudja. Ugy tetszik ennél fogva nékem, hogy ama pont, a midőn a nő valódi életébe, ama fontos fogalmak a nemzetgazdászati kisérétében behatnak, ugyan azon pont, a melyen benső részvételüket keresnem kell, s ahol azt feltalálom. Nagyon csekély becset tulajdonítok annak, hogy a nő, a tudomány elvont rendszerének elemeit ismerje, de igen nagyot annak, hogy tudja, mit és mennyit tehet saját körében ama fontos téren, amely előtte feltárul. Legbensőbb meggyőződése szerint sokkal fontosabb a nőt, inkább a nemzetgazdászati szellemével, mint annak fogalmaival megismertetni; tisztábban és könnyebben fog mindent egészséges érzékeivel megérteni, ha inkább tudja azt, hogy „mire,“ mint azt, hogy „miért“ követeltetik valami. A nemzetgazdászati tekintélye is emelkedni fog előtte, ha felismeri, hogy az őt tisztelik; ha megtudja, hogy miért hall annak őt oly nagyon tisztelnie, és én megvallom, sokkal magasabbra becsülöm azt a nőt, a ki inkább arra büszke amit véghez vinni, mint arra amit értelmezni képes. A nők nemzetgazdászata ezért lett a nők állásának és feladatának tana, még pedig a birtok életben általában s a gazdasági-életben különösen; a mi nemzetgazdászati feladata, a nőnek megmondani, hogy miben áll magas s egyszersmind gazdasági, s a gazdasági hatalom által erkölcsi becsé; csak ennek felfogása után lesz énjének önmaga előtt is ér-

téke. Ez értelemben igyekeztem a fogyasztás elméleti fogalmába fektetni annak magvát s tulajdonképi feladatát, amely magból a gyakorlati háztartás fejlődik ki.

III.

Gyakran hallottuk már, hogy: „a föld: a munka csillaga.“ És ez való, annyira való, hogy nekünk is — kik e földön otthonnal birunk — ezt előbb munka által kell biztosítanunk. Ezért van a nemzetgazdászatnak, mint a munka tanának részvétünkre annyi ös-joga, azért gyakorol mindenkire, a ki véle foglalkozik, oly nagy bájt. Reánk nézve azonban a munka azon pont, amely tulajdonképeni kérdésünk megfejtéséhez a valódi tartalmat szolgáltatja.

Hogy a birtok kiküzdése, a vagyon és a gazdagság megszerzése munka, és munkából áll, az kétséget nem szenved. Száz év előtt mondá már egy tekintélyes nemzetgazdász, hogy: „a töke: munka gyűjtemény;“ és ez még ma is áll. A munka, a férfi dísze; az egyedüli jutalom, melyel — kereset mellett — tisztelet is jár; az egyik embernek bizalma a másokban, mindég a munka iránti bizalom volt és az is lesz. Ámde, és ez a legégetőbb kérdés, mi köze van a munkának a fogyasztás és az élvezethez? Avagy dolgozom akkor is, amidőn fogyasztok és élvezek? Miként egyeztetem össze e két, annyira különböző eljárást, a munkát, amely birtokot szerez, a fogyasztással, amely birtokot emészt?

Ez a kérdések kérdese; mert a fogyasztás és az élvezet marad a nő országa örökké. Ha a munka a kettő között helyet nem talál, akkor a nemzetgazdaszatnak nincs a nőre nézve gyakorlati értéke. Ha azonban a munka nálok is beáll, akkor könnyen elfogja fogadni ama sarkalatos tételt, amelynek kedvéért figyelmét oly hosszadalmasan igénybe vettem t. i.: hogy a nő becsének mértéke, minden egyesre és így az egész emberiségre nézve is, ama tevékenység mértékétől függ, melyet a fogyasztásnál dolgozva kifejt.

Étételnek, — a női gazdaszattan tulajdonképeni tartalmának — világos kifejtése végett, kénytelen vagyok még figyelmét egynéhány perczre igénybe venni.

Hogy az emberi szükségletnek, amelynek kielégítése, a fogyasztás anyja, mértéke nincs, az bizonyos; természetnél fogva végtelen az minden kire nézve. A valóságban azonban minden ponton mindennek megvan a maga mértéke s minden attól függ, vajjon tudjuk-é, ki és mi szolgáltatja e határozott, valóságos mértéket? Ámde tudja ezt mindenki, adjunk csak világos szavakat az ismert dolognak.

Tagadhatlan, miszerint többet el nem használhatok, mint amennyivel bírok. Annnyival bírok azonban, amennyit szerzek. Általános tehát azon tétel, hogy minden emberre nézve a fogyasztás mértéke és határa, a szerzésben rejlik. A szerző fél azonban a férfi; világos tehát, hogy a nő által

eszközölt fogyasztás valódi mértékét a férfi termelése szerzeménye adja.

A fentebbieket azonban korántsem a mindennapi igazság kedvéért bocsátottuk előre. A dolog nagyon egyszerű lenne, ha annak, amit a nő elhasznál, egyenlő természete volna azzal, amit a férfi szerez. Ez azonban nemcsak hogy soha elő nem fordul, de lehetetlen is. Felesleges ezt bizonyítani. A férfi tevékenységének gyümölcse, mások számára, a forgalom számára van szánva, míg az, amit neje kezeiből saját elhasználás végett átvesz, egyedül az ő számára van. Ha már most a termelés és a fogyasztás egymásra utalvák s egymást feltételezik, okvetlen egy harmadik tényezővel kell közösen bírniok, amire mindkettőt egyenlően levezethetem, hogy azon mérték közönség — amelylyel mindkettőt meghatározom — a birtok különbség daczára is meglegyen. E közös mérték ismeretes, mindnyájunk kezében forog, e mérték a pénz. A férfiszerzeménye, pénzüsszeget jelent; a háztartási fogyasztás hasonlóan; ezek után úgy vélem, ki sem fog megütközni azon, ha a következők alapjául azon tételt állítom fel, hogy minden jó gazdaság azon pénzüsszeg viszonyán alapszik, amely a gazdasági fogyasztás a szerzemény összegéből igénybe vesz. — Lehetetlenség ugyanis, hogy az első, hosszabb ideig nagyobb legyen, mint a második; és ha igen, akkor a gazdaság betegsége áll elő. A ki-

adások — a bevételek mellett — a tökét kezdik fogyasztani; először csak lassan, észrevétlenül, azután gyorsan és mindég gyorsabban; először jönnek a határozott körjellemmel bíró kisebb adóságok, s minden értelmes anya első kötelessége volna, leányának figyelmét a gazdaság e kórállapotának első tüneteire irányozni, őt az életboldogság ama borzasztó ellenségével megismertetni, amely éppen ily kis dolgokban emelgeti figyelemzetető újját. Jó azoknak, kik meglátják. Ily kis dolgok, a kifizetetlenül maradt napiszámlák, a kenyér, a hús, a vaj, ezer kicsiség; egy forint egy tallér, csak a jövő napra ódázva. S e kifizetetlen tegnapi forint, e tallér, oly kellemetlen, a mai bevásárlásra szánt forintot veszi igénybe De ki kell fizetnem! A holnapi nap, már mai nappá lett, a naphól egy hét lesz; a pénz nem elég; s a férjnek adnia kell abból, amit másra szánt; a kedvetlenség beállit; a betegség itt van. Ki segíthet itt? Ki más, mint a nő? És miként? Nem kérdezem; helytelenül járt el, a kiadásokat meg kell szóritania; méltatlanságot követ el, a midőn a kedvetlenül adó férjnek szemrehányását — szemére lobbantja s pirongatja akkor, amidőn a nőt maga a dolog pirongatja. A dolog komoly, ha így halad, a könnyű betegségből nehéz lesz, s a nehéz betegség, a halál magvát hordja a szíven. A szám kérlelhetlen, hideg kezét, a szerelem és a boldogságra egyiránt ráteszi, s az első köny, a z első k i f i z e t t e n s z á m l á r a h ú l l. Mily prózai do-

log! És mégis mily ijesztő komorság van a prózában! Ismeritek? Gyermekeiteket a betegségtől, a meghüléstől óvjátok; virágaitokat megöntöztitek; a madaraknak enni adtok, de az ifjú lánynak elfelejtitek megmutatni, miként uzsoráskodhatik hazaitokban a házi boldogságnak legveszedelmesebb mérge, lassan és észrevétlenül addig, míg a velőbe hat, s a gazdasági halál — a szeretet halála s a leggyakraóban az élet halála is lesz. Rajzoljam tovább a képet?! Szükségtelen, nemde? A dolog oly egyszerű, csak azt jelenti, hogy a nő működésének első és általános elve nem más, mint az, hogy a háztartásban azon összeghez, melyet a férj a nőnek adhat, szorosán ragaszkodjék! Oly nő, aki ez elvben kételkedik, vagy azt bocsánat a kemény szóért vétkes könnyelműséggel megsérti, nem érdemli meg, hogy ama tiszteletre méltó névvel: nő, nevezzék; valóságos gazdasági-természetellenesség, ez elvet nem követni. Nagyon rosszul állanánk, ha valaki a leány nevelését már befejezettnek tekintené, mielőtt legalább e tételt szívébe csepegtette volna.

Igaz, hogy mindehez, felette szükséges valami; s e valami azon pont, amit a férfitilágnak komolyan lelkére kötünk. Honnan tudja a nő, hogy tulajdonképpen mennyit fogyaszthat el veszély nélkül? Magában véve minden gazdasági fogyasztás, meghatározatlan! Vajjon a nő pusztán a férj iránti szeretet által, annak nagyságát felismeri? Ki tanítsa meg a kellemes és a szükséges megkülönböztetésére, arra amit

megtehet és amit magától vagy a mi még nehezebb, szeretet férjétől megvonhat? Ne birjon a nő azon joggal, hogy azon összeget, amelylyel bir, egyszer másszor önállóan számitsa fel, különösen akkor, amidőn férje kedvét keresi? Ki határozza meg ez összeget? Ha a háztartást néki kell vezetni, eszélyes-e, hogy afelett e g y e d ű l a férj határozzon? Honnan ismerje a nő a túlkiadási-félelmet, ha egyáltalában nem tudja, mily viszonyban áll az, a f é r j b e v é t e l e i h e z? E t é r e n véghetetlen sok hiba követtetik el! Hány száz és ezer férfi van, aki azt hiszi, hogy elég, ha a a nőnek, a háziköltségvetés túlhágásakor szemrehányást tesz? Viszontszemrehányásnál egyebet, ezzel nem fog nyerni. Az alap hamis. A nőnek, ki a kiadás fontos terét képviseli, t u d n i a k e l l, h o g y h o l v a n a m a h a t á r, melyet a ház veszélyeztetése nélkül meg nem érinthet és a férjnek mindkettőjük jóvoltáért, e határt ki kell jelölnie. Az értelmes férj kötelessége neje előtt vagyona egész állapotát feltárni s ezzel őt felelőssé tenni arra nézve, hogy gazdasági hibát el ne kövessen! Ama nagy általános alapelv, hogy a kiadás összege a bevételösszegetől feltételezendő, m i n d e n gazdaságnál azáltal nyerjen kifejezést, hogy a bevétel és a kiadás tiszta képe a nő előtt is, alapvonásaiban ki legyen tárva, és hogy az, a mi eszélyesen a házra fordítható, közösen állapíttassék meg. A háztartás általános s gazdasági tervének megállapítása körüli részvevésben áll a nő e l s ő gazdasági

működése. Az összeget, melyet kezelnie kell, együtt alapítsa meg férjével. A veszélyt, melyet ez összeg túlhágása szül, ismerje és saját veszedelmeként érezze és tekintse. A bevétel és kiadásnak nevezett gazdasági sorrendben legyen munkatárs, irányadó tényező. A nő gazdasági emancipációja nem a konyhaszámlánál, hanem azon összeg meghatározásánál kezdődik, amelyből amaz fedeztetik; semmi kétség, gyakran csak arról, amit a nő követel, tudja a férfi tisztán felismerni azt, amit adhat. Ha a tévedés itt veszedelmes, az egyetértés megbecsülhetlen; s ha a nő még segédkezet is nyújt, akkor ama tisztelettel, melylyel a férfi minden eredmény iránt viseltetik, ama szeretetnek is a felét a maga számára biztosította, melyet a férfi, munkája iránt érez. Az értelmes férfi nem fogja emellett eltéveszteni annak helyes mértékét és alakját, amit nejjével közölhet. Az itt elmondottakhoz ragaszkodom, ragaszkodom pedig annál inkább, mert mindazzal, amit még mondani akarok, keveset nyertem, ha a férj eszélyessége az első követelésnek eleget nem tesz, mire, már maga a nő egészséges érzéke által is utaltatik.

Ha ez megtörtént, a gazdasági viszonyok ama véghetetlen különbözősége mellett, lehet-e még valamit felhozni, ami az élet minden körülményei között közös értékkel bír?

Az mindenesetre áll, hogy: habár a nő a bensőgazdaság feje is, — az egyik felette fontos rész felett, soha sem fog egyedül határozhatni:

csak a másodiknak korlátlan ura. Mindenek előtt meg kell tehát a felett egyezni, mily viszonyban álljanak e részek egymáshoz, mert csak a másodiknál kezdődik, a nő háztartási működésének teljes komolysága.

Kénytelen vagyok itt egy egész gazdasági számításnak az alapjait előterjeszteni, amely sokoldalú tapasztalaton gyökeredzik s ön által is értelmes gazdaságok tapasztalata elé terjeszthető.

Az összes bevétel, minden helyes számításnál, két főrésztre oszlik. Az első magában foglalja mindazt, ami a férfi vállalkozásaira van kijelölve, és ami részben forgalmi kiadás, részben a legtágabb értelemben vett tőkéből áll. Nagydíjazás a férjre nézve, ha nevével erről is értekezhet. Merész dolgok iránt rendszeren kevésbé fog lelkesülni, s az egészséget — mindenkor — csak egyes szempontok mértékével fogja mérlegelni; de ez először magában véve nem csekély értékkel bír, s másodsor sok nő, legalább „az üzlet barátokat“ gyakran magát az üzletet is csak oly helyesen megítéli, mint a legértelmesebb férfi. Ez azonban értekezésünk tárgyát nem képezi. A bevétel második része abból áll, ami tulajdonképpen a háztartásra van kivettve! És legyen bár a háztartás a végtelenségig különböző, a kiadások főrészei mindenütt ismétlődnek, mert elvégre is összesen, az emberek egyenlő szervi szükségletein és viszonyain alapulnak. E részek fölött azonban meg kell egyeznünk. Legyen felosztásunk jó vagy

rosz, szolgáljanak alapjául tetszés szerinti számok: az mindenkor bizonyos leend, hogy a nő gazdasági nevelése mindaddig nélkülözni fogja szilárd talaját, míg e pontot meg nem hártáoztuk s az egész gazdasági tevékenység alapjául nem tettük. Részünkről e részeket következőleg állapítjuk meg:

azt, amit a család háztartására megállapított, körülbelől hat részre kell osztani. Az egyik részre a lakás tart igényt; a másodikat, a házi-szükségletek, ruházat, világítás, tüzelés és a cselédség követeli ki; a harmadikat kivételes kiadásokra kell fenhagyni, — betegség haláleset, biztosítás, veszteség s emellett szórakozás s élvezettre legyen az szánva; a negyedik részt, ha lehet, megse kell érinteni, hanem mint tartalékot félre kell tenni, ez a család- és nem az üzlet-takarék-pénztára; hisz mindenhol beáll egy pillanat, amidőn száz forint, háromannyit ér; a negyedik részt tehát egyik évből a másikba kell átvinni, és így tovább, érintetlenül, míg végre a gyermekek hozományát képezheti; míg a többi részek számlái, minden nap, hét, hónap és évnegyeddal lezáródnak, e számla folytonos s egész életre szőlő legyen. Ez eddik négy rész lenne, az egésznek mintegy hatoda. E négy részben a nő s a férj együttesen számoljanak. Máskép áll a dolog az utolsó két részszel. Ezek a napi- és hetikiadásokat, a tulajdonképeni háztartást képezik; ezek egyedül a nőhöz tartoznak; ide a férj, akarva

sem követheti a nőt; e téren korlátlan urnő. A dolog elég fontos. E tételekkel gazdasági életem egészének egy harmada felett osztatlan, — s a hátralevő rész felett féluralmat gyakorol. Én meghatározhatom ugyan, mit adok neki, de nem azt, hogy mit kapok azért kezeiből! — Ezer család közül azonban, bizonyára csak száznak lesz megközelítőleg biztos jövedelme, s e jövedelem nagyobb része a fenti osztályok szerint fordítatik a háztartásra; mindenben a nő az irányadó; a kiadások felében egyedüli urnő, és e kiadásoktól függ mindnyájok boldogsága és jóléte, — helyes-e s nem szabad-e még másról szólni, mint egyedül a termelés nemzetgazdasátságáról, és a szerző működési törvényeiről?

Könnyű lenne ezután, az általánosról a részletsre átmenni. Ön érti, nemde, hogy mire gondolok?! Egy vizsgáló bíróra, aki nem elégszik meg azzal, hogy a bevétel ama harmada a nő kezeibe helyeztetik, hanem e harmadnak a részeit is számba veti. Az eredmény csakhamar az lenne, hogy e benső gazdaságra nézve is egy egész sora áll fenn a körvonalozott osztályoknak, amelyek mindegyike követeléssel lép fel; és hogy az értelmes gazdasszony csakhamar kiérzi és kiszámítja, hogy e dolgok szigorú, kérlelhetlen rangsorozattal bírnak; hogy a házi szükségletek e rendsorát senki nem, a legszeretreméltóbb nőnek sem szabad — ha csak egy hétre is — eltéveszteni anélkül, hogy a tévedést meg ne érezze. Itt a kenyér, itt a hus,

ott a kávé, cukor, ott a vaj, a zsír; az okos nő csakhamar észreveszi, hogy, ha nem akarja, miszerint háza ajtaján a rendetlenség koczogjon, amennyivel egyikből többet fogyasztott, annyival kell kérlelhetlenül a másiktól kevesebbet kiadnia. Kiszámítani mindezt képes nem vagyok — de nincsenek-é mindenféle „nőképezdeinek“ és „leányiskolaink“, amelyekben egyáltalában legkevesebbé sem hangzanék furcsán, ha azt követelnék, hogy egy 16 éves leány, nem arra a kérdésre, hogy a husban és kenyérben, a répa és a cukorban, mennyi az éleny és a légeny — hanem arra a kérdésre feleletet adna: mennyit használhat fel egy család átlag ebédjére. kávé, vaj stb, ha a férj évenként körülbelől 1200. vagy 2400. vagy hacsak 800 frt jövedelemmel bír? Vagy pedig: mibe kerül a világítás egy télen át, vagy mennyi ruházatot igényel a ház, mennyi tüzelőt a konyha 5 személyre? Avagy nem lenne ez a „tudomány“ a „neveléshez“ méltó? Kevesebb értéke volna, mint Chopintól egy etüd, vagy a piros és a kék színű divatvirág közti különbség? Tanulnak, tudom is én minő — algebrát, tudom is én minő — történetet, tudom is én melyik költőt, „Schiller és Göthe“ közti jellemkülömbésget! Talán azt akarja valaki, hogy mindezt ne tanulják? Korántsem, de hogy a leányok tulajdonképeni és legfőbb feladata ebben állana, hogy ez már mindent magában foglalna, hogy e miatt feleslegesnek tartassék az a tudomány, az az ismeret, ami

nélkül a nővé lett leány meg nem élhet, ez az, ami ellen küzdünk!

Adjunk leányainknak, amit adhatunk, és akarunk, de legyen az bármi, sohsa feledjük el, hogy a legszebb, legértékesebb hozomány, a kötelesség érzet ama élő tudata, hogy a szigorú mindennapi rend, a háztartás iránti tisztelet: csak is mindennapi munkával tartható fenn, és hogy ez mindenek felett a nemzetgazdászati alapját képezi. Ne feledjük, hogy az általános szölamok, mint minden „gyakorlati“ dolognál általában, úgy itt különösen, mitsem használnak. Neveljük a leányt, nemcsak asszonnyá, hanem háziasszonnyá is. Tanítsuk arra, ami az embernek leginkább sajátja, a mérték és a mérésre, hogy minden napnak lezárja a számadását, s hogy a napikiadások, az évi számadással viszályba ne jöjjenek.

Követeljük, és jogosan követeljük, hogy egyetlen üzletember se tekintessék üzletképessé, aki gyártmányairól számadást összeállítani nem képes; ki jogosít fel minket ilyen körülmények között a leányt, a háztartásra képzettnek tartani, ha háztartási számadását összeállítani nem képes? Avagy az anyák és az atyák sosem tapasztalták, mennyit ér az?

Ám elég legyen ebből ennyi. Ugyhiszem kiki átlátja, hogy mindezekben ama működésnek első része rejlik, melyet a háztartás körül a nő első munkájaként jelöltünk meg. A nők nemzetgazdászatiának első része, a leányok gaz-

dászati kiképzésének és nevelésének első feladata. Ez alapja és előzménye a következőnek, ami talán kevésbbé határozott, de ép oly fonotos, mint amaz.

IV.

Ama tér, amelyre a nőkedvéért a nővel lépnek most, lényegesen különbözik az előbbitől. Értekezésünk tárgyát eddig, a nőben feltételezett férfielelem képezte, amely a férfi működésében, számadás és számítással, résztvenni hivatva van; amely annak teljesítésében farad, amit a férfi akar és cselekszik, azáltal, amit a nő felfog s megtehet. Eddig férje kezén haladt a nő, a férfi volt az adó, a nő az átvevő s a kezelő; a számok e világába, amely oly kicsiny és még is oly sokat jelent, eddig nemcsak a férfi kívánsága, hanem akarata is befolyt. Most azonban oly tér veszi kezdetét, ahol a nővel — lépcsőről-lépésre — mint cselekvő erővel, mint a férj áldásával, és nemcsak néhány boldog óra — hanem mint az egész élet géniuszával találkozunk.

E tér, a ház, a nő tulajdonképeni országa, amelyben egyedül ő a királynő.

Mily egyszerű fogalom, mily egyszerű tény, a ház! Az én házam: az én váram! mondja az egyik, míg a másik benne birtoknál egyebet nem lát; ennek tulajdont képező tárgy; annak csak lakhelyül szolgál, míg a legtöbb embernek: töke elhelyezés! És mégis a házzal nyert a világtörténet új alakot; a nő gya-

korlati háztartási képzettségének első alapját pedig, a ház helyes felfogása képezi, csak úgy, mint gazdasszonyi értelmének, háztartási tehetségének: a háziszámla.

A ház által fogjuk fel egyedül a nőt, amint abba előbb önmaga beletanulni s bele élni igyekszik, engedje meg azért, hogy a „ház lényegénél“ egy pillanatig időzzek.

A tűzhely nélküli nép: műveletlen nép! Voltak tűzhelyt nem ismerő népek, amelyek clemi csapásként rontottak be a történelembé, nagszerű csatákat vívtak, országokat forgattak fel és semmisítettek meg; de tetteik eltűntek, mint a légtelenben a szapponbuborék; valami állandót csak akkor valának képesek létre hozni, amidőn az erdő s a pusztá ama vad lovagjai, és vadászai, házakat építettek, vagy pedig az elfoglalt tűzhelyeket, saját otthonukká változtatták. Ahol a nép, mint Ázsiának vándornépei, vagy Amerikának indusai, nem bírt annyi erővel, hogy családjának házat építsen, az történelem nélkül maradt. A ház, a tűzhellyel kezdődik az általános erkölcsiség, s az egyesek háziéletével, az egyén erkölcsisége. És most is, midőn majdnem mindenki saját tűzhelyének örvend, bátran mondhatjuk: hogy aki életének súlypontját nem tudja házában feltalálni, az a súlypontot általában nélkülözni.

A jelenidő vándorai, tűzhelyük elhagyásával, sokkal többet veszítenek, mint gondolják, és pe-

dig az egyik rész azért, mert nincs értelme ahoz, amit a tűzhely nyújt; a másik rész, sajnos azért, mert nem találja azt fel benne, amit keres. Mennyi öröm és mennyi gond, mennyi erő és mennyi gyöngeség rejlik e szóban, mennyi mindenütt jelenvalót s mennyi titkot tár fel előttünk! Miért? Azért, mert a ház, a tűzhely, nemcsak tény és tőke, hanem erő is. Kérdezze kiki önmagától, nem ugy van-é?! Ez az erő azonban nem a lakás, vagy a lakás nagyságának, szépségének, butorzatának az ereje; a tűzhely valódi ereje: a nőgyénisége! Ha van a nőről tudomány, akkor az a nő lényében egyedül soha sem fog tartalom és becsre szert tenni; az csak a házról szóló tudomány lehet! Ha a leány a szerelemnek, s mindannak amit általa elérhetünk, a képviselője, akkor a ház a boldogság s a békének s mindannak, amivé e kettő által leszünk a képviselője. Ez a nő a házban, s a ház által. Ezt, engedje meg, hogy világosabban kifejtsem.

Tekintsen körül s vegye szemügyre a tevékeny, munkálkodó emberiség életét; egy magasabb teremtő erő, oly vonást huzott azon át, amely két lényegileg ellenkező tárgyat mélyebben választ el egymástól, mint a földrészei, a világ tengereit. E vonalt a házküszöbe képezi. E tekintetben mindegy, ha a férfi mértföldnyi távolságra van is attól, vagy pedig ha őt és munkáját mi sem választja el, mint a lakása és a dolgozó szobája közötti ajtó. A létnek két lényegesen kü-

lömböző rendje fekszik mindenkor a küszöbön innen s azon túl; egy és ugyanazon képnek két oldala az, amely örökké érintkezik, egymást pótolja, de össze, soha se vegyül. Tudjuk vagy nem tudjuk, e mély metszet mindenkire nézve létezik. Azon perczben, amidőn házam küszöbét átléptem, elhagytam enyéimet, s a világ — amelyben dolgozom — tulajdonává lettem; azon pillanatban pedig, amidőn ahoz visszatértem, a munka világtól elfordultam és a tűzhely sajátja levék, házamé, amelyben lényem átváltozik, a nap fáradoalmait elfeledteti velem s életem második része és tartalma iránt fogékonnyá tesz. Ezt mindenki számtalanszor tapasztalta önmagán s ennek jeléül az üzletbarátomhoz vezető út sokkal rövidebb mint a dolgozószobája s a lakosztálya közötti tér. A házküszöbén áll a nő! Jól tudom, mit várok ott tőle; tudom, hogy lágy keze, homlokom redőit elsimitja; szives szavai, a nap fáradoalmaira, üdítő harmatcseppenként hullanak. Tudom, hogy gondjaimat, szeretteim ez országába nem szükség átvinnem, s hogy a munkának, mihelyt e határt átléptem, nincs többé jogos szava hozzám. Tudom hogy itt más dolgokat beszélnek nekem, más tárgyaknak örvendek, mint odakint a világban; és ha az erőteljes, munka fáradt férfi s az általa kivívott eredmény: a ház büszkesége, bátran állíthatom, hogy a szives nő, annak disze! Ámdenem erről akarok én szollani; a képek, melyek itt előnkbe tárulnak, más feladat tárgyai. Annyi

azonban bizonyos, hogy házamban, a tűzhelynél először és utoljára is a nővel találkozunk; a ház ne csak feltétlen birodalma, hanem saját teremtménye is legyen, s bármit keressek avagy találjak abban, az a nő munkája, melyet kezei nyujtanak felém. A nő e munkája, ezer kicsinyes fáradsalmak s feladatok daczára is egygyé lesz, oly végtelen mint az élet maga, s még is mindannak, amit abban elérhettem, az értékek értéke.

A nő e munkájánál kissé tovább időzöm. Megengedte, hogy e kis erők titkába, amelyek oly nagy dolgok létrehozói, a nemzetgazdász hidegszemével mélyebben hatoljak be. Megkísérlem a mindennapi dolgok e titkának erejét ellesni.

A dolog megértése s megítélése itt is a dolgok elválasztását igényli.

Mélyen rejlő oka van annak, — egyike azon okoknak, amelyek azért, mert a szorosabb összefüggést nehezen fogjuk fel, nem kevésbé fontosak: — hogy a rend jól esik! E nézetet mindenki osztja, de mi tulajdonképen a rend s mi az, aminek híját érezzük, ha nélkülözzük azt? Mért szakad el türelmem, ha az öltöny egész nap a széken hever, ha a kép ferdén függ, s a vízüveg az ablakon áll? Mért bánt ez engem? És még is bánt, mintha nem úgy volna, amiut lennie kell! Valóban, ha a házban lévő számtalan csekély dolgot kényök kedvökre hagyom, csakhamar azt tapasztalom, hogy azokat egy láthatatlan kéz hozza mozgásba, hogy a maga helyén egyik se

akar maradni. Nem nyugosznak, isten tudja, miért, míg oly helyet nem találnak, ahová nem tartoznak.

E mozgás — ha engedem — egyik tárgyról a másikra származik át. A szék tovább áll a faltól, az asztal elhagyja a szoba közepét, a kálap a szöveget, a függöny az ablakot, minden rendetlen hullámszámba jő s én — kinek e tárgyak között élnem kell — elvégre is nem fogom magamat otthon érezni. E mozgás a külsőről lassan ugyan, de ellenálhatlanul a belsőre is átszármazik. A szem elveszti a szigorú nyugpontra rejlő tápot; a kereső kéz, az ide oda tapogatózásból, kereső tapogatózó emlékező tehetség leend, s ott a hol nyugalmat kerestem, a tárgyak nyugtalanságából lényem nyugtalansága ered. Nem tudom ugyan, hogy miben szenvedek hiányt, mert hiszen mindenem van, de semmim sincs ott, ahol arra szükségem van; én vagyok ugyan ura vagyonomnak, de elvesztettem felette az uralmat; végre is eleinte csendes, azután hangos elkedvetlenségben el kell ismernem azt, hogy a legkedvesebb tárgy értéke nem általában a birtokában, hanem abban áll, hogy azt azon időben és azon a helyen birom, a midőn arra szükségem van. Ezt tapasztalva, azon aránytalanság közepette találok magamat, amely a nőtlen embert annyira jellemzi. Ha a rend helyreállításáért folytatott küzdelemben kifáradtam, észreveszem, miszerint a valódi kényelem, nem a birtokomban lévő tár-

gyakban rejlik, bármi szépek és értékesek is azok, hanem az egésznek öszhangjában; a legszebb dolog is értéktelenné válik, ha a rendet nélkülözi. Ha a férfi nagyobb dolgokra hivatott erejét, ama kis ördögökkel való csatára pazarolja, amelyek a kalapot és a botot, a papíróllót és a könyvet, a széket és az asztalt folytonosan az ellenkező oldalra taszigalják; ha súlyos kezét e kis elemek legyőzésére használja: pedanssá válik s az első ellenmondás helyébe azonnal egy másik lép; az első a kellemes feltalálását akadályozá meg, a második az élvezettől rabol meg. Az oly ház, ahol vagy kevés vagy sok rend van, nem ház. A középút feltalálását a természet a férfutól megtagadta. Bármely házba tekintsünk is be, száz és száz csekély dolgon azonnal észre lehet venni, vajjon női kéz munkálkodik-e abban. E csendes munkálkodás amelynek mindenre ideje és helye van, amely minden tárgynak fáradhatatlanul, lassan és mégis műértő érzékkel helyt mutat, — a részek ama láthatlan öszhangjának előidézése, ez az első és a valódi női feladat. A barátságos rend a házban, nőnélkül nem gondolható, amit a nő e téren övéinek ád, azt a gazdagság, izlés nem pótolhatja. A rend hatalma oly nagy, hogy ha a szivesség és a dísz a rendetlenséget egy félórára el is fátyolozza, még a tapasztalatlan szem is csakhamar észreveszi az álarczot, szivesség és a diszhijával pedig kiálbatatlannak fogja találni.

A rend a házban: a béke, s az első bélyeg, mellyel a nő, mint a hely és az idő úrnője, a házban lévő tárgyakat megjelöli. A rend gazdasági értékéről s mind arról amit benne s általa nyerek, nem szükség szóllanom. A rend ugyan birtokot nem adhat, de az egésznek értékét mekkettőzteti, amennyiben minden egyes tárgynak becsét emeli. Semmitsem szül, de mindent föntart. És ha a ház ezerféle egységei erős kezében vannak, lassan bár de ellenálhatatlanúl a nagyobb tárgyakra is kihat; az idő rendjéből, az akarat rendje, a tárgyak rendjéből, a munka rendje lesz; az órák és a percek, a székek és az asztalok és egyéb a házban lévő csekélységek szigorú öszhangjával kezdődik a gyermek- s gyakran a férfi- nevelése is, még pedig ama fontos törvény megismerése s alkalmazása szerint, amely létünket az egész emberi élet számára kiszabja, úgy hogy ha létünknek egyik tényezője az erő, minden haladásnak és a „lenni vagy nem lenni,“ kérdésnek a rend a második tényezője. Ez oknál fogva különbözik annyira — a női rend, a férfirendtől; lassan és szendén szövű széttéphetlen szálaít körötted és tetteid körül, akaratoddal vagy anélkül; a férfi rendje a nő maga; a rend hatalmát gyakorolja minden felett, ami közelébe jó; de tudnia is kell, hogy mindarra nézve felelős, ami a rend által kapja csak az értékét.

A házi rend azonban csak egy szálat képezi Penelope szövösztékének, a melyhez a nő — a

szövés folytatása végett — minden reggel újra hozzá ül s a melylyen a szövést az örökös nyugtalanság mindennap újra felbontja. Van a háznak még egy másik ellensége is, amelynek csendes de nem kevésbbé komoly hatalmát ismét csak a nő keze törheti meg. A természet titka, hogy csak kénytelenségből engedelmeskedik az embereknek. Bármit teremtünk is, s bármily nagy legyen is a szolgálatunkra utalt anyagot leigázó hatalom, az ős erő, mely az anyagot természeti állapotába visszacsalogatja, folyton él benne. Hiszen az sem állandó, amit maga teremt, hogy lenne az, amit mi teremtünk belőle? Alig készült el, az emberi kéz műve, már is mozogni kezd, a parányok a részecsek — őket nem, de hatásukat minden nap látjuk — azonnal elkezdi munkájokat. Végtelen apró kezekkel fognak ama nagyszerű tárgy elrombolásához, melyet a férfi teremtett, megmutatják, hogy az erő és a széppel szemben mire képesek; villámokat szornak, viharképében a hajót üzik, tönkre teszik a vetést, szétrobbantják az érczkazánt, vészt és halált hoznak a nyájak s a szántóföldekre; nagy munka ezekkel megküzdeni. A nő házában pedig még kevésbbé pihennek. Ha szemeinkel láthatnók működésüket, a legparányibb erő és hatalom munkájának csodálatos képe tárulna fel előttünk, meglátnók, mily finom ravaszsággal s irigységgel támadják meg mind azt, ami az embernek oly szükséges, oly kedves. A granitparány beveszi

magát a függönybe s ketté fűrészezi a szálakat, a füst befeketíti az üveget, a mozgás ketté dörzsöli a szövetet, a gőz elrontja az aranyozást, a meleg tönkre teszi a húst s a vaját; ott a tiszta kendő egy csunya foltot kap, itt egy szög lyukat szakít a ruhában; elvész a gomb, megreped az asztallába stb. — nem ma, holnap, holnapután, hanem napról-napra, szakadatlanul az egész életen át. A veszteség kezdetben mindég oly csekély, alig látható, fáradságot sem érdemel. Holnap azonban nagyobb, holnapután már látható lesz, egy nap még s a hasznos tárgy el van rontva, el van veszve. S ha megtörtént, mit tegyek, pótolnom kell azt; a szerzemény egy részét az elromlott tárgy helyettesítésére kell adnom! Eleinte csak érzem a bajt, azután látom, később számítgatom s végre eltávolításához kell hozzá látnom. Van erre időm? Ki végzi el akkor saját dolgaimat? Van-é kedv és erő ily munkához? Házam küszöbét átlépve fáradt vagyok. És mégis tudom, hogy ama számtalan kis ellenséggel küzdeni szükséges. Ki küzdjön velök?

Nem szükség a küzdőre rámutatni. E küzdelem a nő munkája. Csak a nőnek van értelme s feje a háznál. Csak a nő az, a ki ama ellenséges parányokat, a törlő ruha, a kefe, a víz, és a tűzzel üzi, kergeti: a nő az, aki tű és ollóval kezében a szenvedő szövet segítségére jön; csak ő viseltetik részvéttel a házi eszközök panaszai iránt: csak ő támogatja, erősíti a szolgálatára

álló dolgokat, amennyiben a veszélyt ideje korán felismeri; a nő nemcsak úrnő, hanem ama örökké nyughatatlan elemekkel szemben, a ház védnöke is; csak ő képes az újat ifjúságában fentartani s az elavúlt tárgynak új erőt kölcsönözni. A nő a rendel- a tisztaságot is párosítja! Valamint annak fogalma általában az ember nélkül nem létezik, úgy nem gondolható nő nélkül a második Úgy tetszik, mintha ezt, a természet maga is tudná, s azon háznak — melyben a tisztaság meghonosult, üdvözetét hozná. Úgy látszik, mintha onnan, ahol a házinő munkássága a tisztaság lehellelével tölti be a szobát, a konyhát és a pinczét, parányaival elvonúlna. Barátságosabban világít a nap, nagyobb a tér, biztatóbb az asztal, a hol a nő működő keze e parányokat elűzte, kétszeres az élvezet, mit ily körülmények között élvezek, mert minden tárgyból a nő kedves szeme mosolyg felém. És ha az érzetről az észre megyek át, az élvezetes dologból oly valami válik, aminek évről-évre nagyobb és nagyobb gazdasági értéke lesz. Vajjon a tisztaság, fáradhatlan javítgatás, a nagy és kis tárgyak fentartására irányzott gondos tevékenység a jótékony kellemetességnél nem egyéb? Vegye kérem kezébe az írót, sok vagy kevés, ha azt mondom, hogy a rend és a tisztaság folytán, a tű és az olló javítgatásaival, minden tárgy kilencz nap helyett tiz napig, kilencz év helyett tiz évig tart? Hogy tehát a nő az ingó javaknak legalább is egy százalékát takarítja meg

évenként fentartási munkájával! Hogy e megtakarított, nem szerzett, de a nő által veszni nem hagyott egy százalék, átlag véve minden családnál évenként csak öt forintot tesz? Tegyük fel, hogy a magyarosztrák birodalomban csak hat millió család van: a magyar osztrák birodalom női tehát évenként legkevesebb harmincz millió forintot takaríthatnak meg, harmincz milliót, mit a férfi meg nem takaríthat! Ha tehát a nő, a házban, nemcsak nő, hanem gazdasági értelemben házinő is, akkor a magyarosztrák birodalom tíz év alatt háromszáz millió forinttal gazdagabb, mind különben. Fontoljuk meg, hogy ha a háromszáz milliót — miután nem termelés által nyertük, hanem csak el nem vesztettük — arra használjuk fel, hogy közepszerű készítmények helyett jókat és jobbakat szerzünk házukba, amelyek ismét nemcsak több örömet szülnek, hanem tovább is tartanak, mily hatalmas összeget fog eredményezni az, ha e nemlegesen megtakarított összeg, a tetteleges összeggel összeadatik, ama tetteleges összeggel, amelyről fennebb a háztartásnál szóllottunk, s a mely megtakarítás a valódi szükséglet mellett, az által lehetséges, hogy az értelmes számítás folytán a hasznavehetetlen elejtetik s hogy ha az akarat komolyságával a konyha és heti könyvekből azon számtudathoz jutunk, miszerint kevésel is sokat lehet elérni. Sok-é vagy kevés, hogyha az így megtakarított összeget családonként öt forinttal számítva évenként harmincz millióra becsüljük? Tehát

ama puha kis kezek által, amelyek látszólag oly keveset dolgoznak, s még is oly sokat képesek tenni, évenként hatvan milliót takaríthatunk meg?

Mosolyog? Igaz, nevetséges dolog az ily tárgyakról általában, s különösen tudományos szempontból értekezni. Ám gondolkozzunk még is egyszer a dolog felett! Ha nem nevetséges azon kár kiszámítása, mit a szu s a szöllőféreg okoz, csakugyan oly nevetséges lenne, számokkal kimutatni azt, amit azáltal nyerek vagy elveszíték, ha az ing vagy a harisnya kijavíthatatlan marad, s a kendő szakadásával nem törődöm? Tegye fel, csakugyan nagyon kevésre számítva a dolgot, hogy ama hat millió család, csak húsz millió inget visel, s hogy minden ing 4 rőf, hogy tehát 80 millió rőf szövet csak ingekbe használtatik fel; ennek kerek értéke — ha egy rőf — mondjuk $33\frac{1}{3}$ krba kerül — 27 millió forint; tegyük fel, hogy helyes javíthatás mellett minden ing csak 10 százalékkal tart tovább mint különben, akkor a házi nő kezében a tű és a czérna, matematikai biztossággal, csak az ingeknél 2.700,000 forintot takarít meg évenként! Számítsa ki most, mennyit takaríthat még meg, a harisnya, a cipő, az ágy és az asztalnemű, a ruha, a konyhaeszközök és a bútornál — s kérdem, még most is azon véleményben van, hogy e számok csak a levegőben függenek? Kérdezzék meg gyárainkat, mennyivel kevesebbet szükségel egy nép, ha nem bír annyival, hogy sokat fogyasszon, és tapasztalni fejja,

hogy mennyivel birhat többet egy nemzet, ha női oly házinők, kik keveset használnak fel, de sokat tartanak fenn!! Valóban vagy nagyon gazdagnak, vagy nagyon szegénynek kell lennie annak, aki ezt felfogni nem képes. Ám lássunk más következtetést is. Micsoda tiz krajezár? Szót se érdemel, oly csekélység. Tekintsen mindennapi asztalára, köznapigyakorlat szerint, reggel, délben, este; de ne csak azt nézze, ami asztalára jön, hanem azt is, ami élvezetlenül arról a konyhába vándorol! Egy pár felesleges hús darab, veszendőbe ment vaj, étlenül maradt burgonya, szükségtelen ezukor, s mit tudom én mi minden. Mit és mennyit szükséggel „valóban“ naponként? Jól van, nem tudom, nem is akarom tudni. De hol marad az, amit bevásárol s a konyha és a szobában fel nem használtatik? Veszendőbe ment? — mit sem tesz! Talán tiz krajezárt ért mindössze, — ki fog arról beszélni? Helyes, de ha 365-ször veszít tiz krajezárt, akkor évenként 36 frt 50 krt veszít, — ez is közönyös? És ha 6 millió család, naponként 10 krajezárt veszít, akkor a birodalom naponként 600,000 frtot s évenként 210 millió forintot veszít, — és ha a nő ama 10 krt megkiméli, akkor a nemzet naponként 600,000 s évenként 210 millió forintot takarított meg. Vajjon ezen összeg is közönyös? Egy híres természet bűvár megmutatta, miszerint Berlin városának fele az ázalagok (infusorium) kavicsos teknőin épült — nem mutatta-é meg maga a természet, miként lehet kis

erőkkel a legnagyobb dolgokat létrehozni? És vajjon e látszólag oly csekély, a valóságban oly hatalmas s ellenálhatatlan erő, amelyet a szükségtelen tárgyakkal való mindennapi harcz, a kicsinyes dolgokban való takarékosság folytán csak kitünő eredményeiben ismerünk fel s tisztelünk, amely a nemzetjólétének valódi és vég alapját képezi, vajjon mi ez erő? Rosz néven veszi még, ha a nőt a fazék és a pinczével, az írón és a krajczáros gazdasággal hozom érintkezésbe? Avagy komoly véleménye az, hogy nőinket kevésbbé fogjuk szeretni és tisztelni, ha rájuk bizonyítjuk, hogy ők reánk nézve nemcsak felette drágák, hanem hogy ezenkívül még legalább, 6 száztólival számítva, ezer milliót érnek?

A dolog igen komoly. Mert amit az érzelem naponként sugal, s az ész alakít, azt a szám, — habár csak bizonyos határig is — de mindenkor követni képes. Tagadhatlan, hogy a ház a nő országa, de tagadhatlan az is, hogy a nemzetgazdászata egyik hatalmas tényezője és hogy a nők nemzetgazdászata, azon — alapjában megmérhetlen — háztartási erők tudatával kezdődik, melyeket egy magasabb rend, a nő kezeire bízott s amely tudat nélkül soha se tekintse magát kiképzettnek.

Ez világos. De bármi nagy és fontos is, a nő küldetését még sem meríti ki. Minden amit eddig mondtam, minden szám, tény, minden fogalom és szemlélet, a nő kezébe helyezett, anyagi

tárgynál nem egyéb. Lélek nélküli gazdasági test. Általa a nő ugyan a ház feje lesz, de ha a tudomány egy kézzel fejére teszi a gondok súlyát, illő hogy másik kezével koszorút helyezzen arra, kék buzavirágot az arany kalász közé!

V.

A világon nincs tanulságosabb dolog, mintha az ember az élet közönséges tüneményeit szemügyre véve, azokból kérdéseket alakít; e kérdések — ha reájok felelni akar — a leggyakrabban lényünk bensejébe hatnak.

E tünemények egyik csoportja s e kérdések egyik neme kétségkívül a házat és lakóit illeti. Ott a gazdag, rendelkezésére áll minden és — ő komor és kedvetlen. Itt a szegény, és szeméből az egészséges öröm sugárzik. Minek örül tulajdonképen? Hiszen ha a tárgy és annak bírása örömet szülni képes volna, akkor amaz örvendene az életnek, s ez busúlna a lét zordsága felett! Másként van a dolog. Mi oknál fogva? Mi az ami a jóval az élvezetet párosítja?

A világ örök rendje s a tárgyak öszhangja folytán, a létnek egyetlen pontján sem vagyunk az anyaghoz békózva. Nagy hatalmat, de nem gyakorol minden hatalmat felettünk. Él még ama tárgyakban az állagon kívül más valami, ami nincs hozzá kötve! És valóban, ez anyagi létben ama magasabb erő, ami által rokonságot érzünk vele, ez ama sajátos tehetség, melynél fogva a tárgy,

ama tisztán természeti tényezőkön kívül, amelyből áll, még mást is, sokkal többet képes magába felvenni. E tényezők egy nemesebb élet viselésére képesek, felöltik a szellemet, s ismét elválnak attól s ha határozottan kérdem, mi által lesznek élvezhetőkké, azt tapasztalom, hogy a szellemi élet által, amely az enyémhez rokon, s amelynek lehellete az alak képzésében, a durva anyag öszhangzatos leigázásában, túlvilágból jött üdvözlésként nyilvánul s számomra a lomha, a makacs anyagban azon élet készíti elő, amelyet kerestem s találtam,

Nem akarom pusztá fejtegetésekkel türelmész kimeríteni; ön tudja, mit akarok mondani. Az alak és a mozgás szépsége, nemessége és öszhangja, a kedves és a nagyszerű nyújt, lényem jobb részének elemeivel, a megelégedésben élet. Mindez ép oly kevésbé egyszerű, mint jó magam, aki ezt átérzem. Száz nevet is adunk azért annak, s megértjük, anélkül, hogy mivoltát körülírhatnók.

Értekezünk a szépről, az izletesről, a kényelmesről, a kellemesről; s hasztalan vitatkozunk ezek fogalmairól, mindenki érti azokat s úgy hiszem mindnyájan egyetértünk abban, hogy e tárgyak lényegében az anyagon kívül, más, magasabb érték is rejlik, annak tulajdonképi értéke, amit benne s általa bírok. Ha a birtok állagát elfogyasztjuk, akkor a birtok szépségét élvezzük, s elvégre is be kell vallanunk, hogy a szépre épen oly szükségünk van, mint egyenjogú testvére,

a hasznosra. Ingerel az és vonz ; nyugodni nem hágy ; hangja bensónkbe hat ; követel és alakít, s ha egyszer léte felismertetett, önmagában nyugvó tény lesz, hatalom s azon erők egyike, amelyek uralkodnak felettünk, mert elbájolnak.

A varázs egyrésze alkalmasint abban rejlik, hogy azt bennünk előidézve, ugyanakkor képében soha és sehol sem jelenik meg. Minden tárgy, minden tüneménynek, életünk minden részének meg van a maga szépsége, bája ; mindegyikétől más valamit kívánunk, s daczára örökké egyenlő lényegének — mindegyik képes más valamit nyújtani. S ha ez mindenre alkalmazható, a házra, a tűzhelyre ne volna alkalmazható ?

Eléggé csodálatos, hogy csak a pile szép s nem a hernyó ; csak a madár szép s nem a tojás. De még csodálatosabb — vagy ugyan az ? — hogy soha sem a munka szép, hanem csak a kész mű. Munka közben küzdhetek a szépért, de addig el nem érem azt, amig utána törekszem. A szépet, a kedveset sem élvezhetem tehát addig, amig dolgozom. Biztos talajt kíván minden, amelyen állhat, s e talaj : munka után a nyugalom. E nyugalom pedig az emberre nézve a ház, a tűzhely ; a ház, amely nem annak otthonja, amivel bír, hanem annak, amit az után s abból — amivel bír — élvezni igyekszik. Ezt tudva, tudja azt is, miszerint az élvezetre joga van. Csak ez az élvezet valódi jutalma. Azon egyetlen csendes óra,

melyet itt élvezve eltölt, azon jutalom, mit az élet a többi órákban az életért véghez vitt munkódásunkért fizet. E jutalmat kiki követeli, s ha meg nem kapja, a fárasztó munka mellett a kedvetlenség ver gyökeret, s irigyelni fogja a gépet, amelynek ha nincs is öröme, de, vágya sincs az után! Hiányzik ily körülmények között az embernél ama élő valami, ami tevékenységében él s annak reá és másokra nézve valódi értéket kölcsönöz; lomhán folyik egyik órája a másik után, a nap csak azért nyugodott le, hogy felviradva, hasonló pusztá faradságnak helyt adjon. Nincs reggele, nincs dele, nincs estéje, a reggela munka kezdeténél, a dél a közepénél s az estve a munka végénél nem egyéb; ez órák, e szavak nem nyújthatnak neki semmit; a nap tulajdona ő, anélkül, hogy a nap az ő tulajdona lenne; nincs annak számára egy percze sem. Ez oknál fogva — mert ez így van — követel az ember egy, lénye által is feltételezett — nyugalmas órát, egy nyughelyet, abban és ott — munka után — egy szíves, élvezetes perczet, napi fáradoalmainak valódi jutalmát. Ezt pedig a tűzhelynek kell nyújtania; házának küszöbe előtt a munkáé, amögött pedig a csendes élvezeté az ember. Második élete kezdődik itt, a nap jutalma. E jutalomra ép oly szüksége van, mint bornak a virágjára, hogy a szívet felvidítsa.

Vajjon ki nyújtja számára e jutalmat házában? Tudom nem szükség, hogy tőlem kér-

dezze; de kérdezni fogja, ha vajjon azonkívül — hogy a fáradalmak jutalma a nő kezében van, s hogy azt a férj hálás szive az ő kezéből várja — akarok-é még a nőnek mást is mondani? Hogy érzeteim e küszöbön is túl haladnak, azt tudom, de túlhalad-é a tudományos gondolat is? Gondolatokká alakíthatóm-é azt, amit érzek s kívánságaimat a tan fokára emelhetem?

Nem tudom, kérdeni se akarom. Azt azonban tudom, hogy a napélvezetének, a férfiszivének tartalmat három dolog ad, amely dolog oly közel fekszik egymáshoz, hogy majdnem érthetetlen, mért szükség azt, a felfogás végett, egymástól elválasztani. És még is megnevezem. E szent háromság: a nő és a férj saját egyéniségeik szerint s végre a háztartási élet tárgyai.

Miután először a nőről szólok, sajátóság kép fejlődik ki előttem; asztala mellett ül, fejét kezére támasztja, szemének sugárai nem ki — hanem befelé irányulnak, gondolatja a múlt időkbe vándorolt. A hosszú uton egy köny csepp hull ki szeméből, utána egy másik, harmadik, s mindegyike a rózsza ama leveleire hull, amelyek évről-évre tépetve, hervadtan a jövő kor hidegülő talaján szétszorattak; a levelek mindegyikén egy-egy édes emlék van írva, amelyet egy derültebb drága óra felébreszt. Miért kell annak is elmúlnia, ami oly szép s oly édes vala? Miért fogyott el az, ami őt s engem oly boldoggá tett? Miért

volt csak félig enyém, miért nem volt soha enyém? Miért van a szerelem oly valamihez lán-
czolva, amit megtartani maga sem képes? Miért előzi meg az élet hálálát az ifjuság a szépség halála? S miért tagadja meg az élet egyiktől azt, amit más elé teli marokkal szór? Ösmeri e kérdéseket, a csendes órák kérdéseit? De ki ne ösmerné azokat?

Miből áll feleletünk?

Ha az anya hófehér kezeivel leányának arany hajszálait simogatja, mit fog gondolni, ha ama gondolatok jutnak eszébe, azon árnyék, melyet a legvirágzóbb ara koszoru is vett? Nyilván azt fogja gondolni: hisz férjem tulajdonképen még jobban szeret mint azelőtt! Sikerült úgy élnem, hogy észre sem veszi, miszerint korosabb lettem s szépségemből veszítettem! Amit egész életétől kívánt, követelt, én vagyok, aki mindazt megadta s megadja néki! Akorad ennek titkát hallani, leányom? Elmondom néked. A férfi, aki sajátunk, maga sem marad az, aki volt; egy pontban azonban mindig az marad, s ha e pontot felfedezted, elmúlhatnak az évek, a szépség, de el nem vehetik tőled azt, amit magad szereztél. Soha se feled, a férfi az arában, az arát és a nőben a nőt kívánja bírni. Oly lényt ohajt, aki őt nemcsak szereti, hanem meg is érti.

Valakit bírni ohajt, akinek nemcsak szive ver érte, hanem a ki kezével homlokáról a gond redőit elsímítja, aki megjelenése által béket, nyu-

galmat, rendet, önmaga és ama ezer tárgy felett — amelyekhez a férfi naponként visszatér — uralmat gyakorol; óhajt valakit, aki mind ezen dolgok körül a nőesség azon kimondhatatlan illatát terjeszti, amely a ház életének, éltető melegét kölcsönöz. És akár bevalja ezt magának akár nem — tudomással bir arról.

Lát téged, — hiszed hogy nem látja, mily egyszerűen, tisztán de izletesen, háztartásodhoz illően vagy otthon felöltözve; hiszed hogy személyedre nem büszke, magatartásodban nincs öröme? Azt hiszed nem tudja, miszerint a nő rendetlen megjelenése más rendetlenségnek a tanujele s viszont hogy amely nő sok gondot fordít magára, keveset fog más dolgokkal törődni? Hiszed — és bocsás meg hogy erről szólok, de tapasztalatból szólok — hogy napközben elfeledheti, miként néztél ki a reggelinél? Elfeledheti, ha este bársony és selyemben diszelegtél is? Hiszed, hogy — ha egy reggel el is feledi, ezer vagy tízezerszer fogja elfeledni, ha mindig egyformán valál? Tíz ezer reggelt, élj vele! Értesz? Avagy hiszed, hogy a férfiak egyenlők? Mindegyik egy és ugyanazt kedveli? Követelheted talán, hogy annak örvendjen ami tetszését nem bírja? Elfeledi talán, ha látja, hogy a számára készített dolgoknál nemcsak a férfira, hanem férjedre is gondoltál? Óh érzi ő a fáradságot, melyet magadra azért róttál, hogy előtte kedves légy! Sok szép és kedves tárgynak ellent-

álhatok, sokat, ami perczyi örömet szül, meg se figyelek, de nem tehetem azt, ha e dolgok naponként ismétlődnek, s ha a kedves kéz naponként visszaád önmagának! Hol és miben rejlik a legbensőbb vonzódásnak titka ott: hol gyakran a szépség, a gazdagság, az ifjuság hiányzik s a szivek egymást el még se hagyják? Ott és abban, hogy a nő férjét nemcsak szereti hanem meg is érti, s ama ezer és ezer tárgyban, melyet feléje nyújt, férje énjének felfogását tárja elébe. Ha ezt megtanulod lányom, s megtanulod a szépet és az izletest arra kényszeríteni, hogy az ne csak szép és izletes, hanem a férfi lényének megfelelő legyen, akkor a ház úrnőjéből: a férj szívének szeretett úrnője lész és az is maradsz.

Nem láttad már ezerszer, hogy csekély dolgok sokkal nagyobb örömet okoznak, mint a nagyok!? Nem nyilatkozott előtted ama titok, miként építse fel a nő házának boldogságát?

Óh hidd el, nem helyezi a férj reményét az elejébe adott anyag vagy érték vagy azon öszhangba, mit csendes, gyakran homályos kívánságaiból ellestél, nem varázsolja az át, a házat, a vidám élvezetek otthonává! Tanúlj! oh tanúlj! — tanúlj! Tanúld önmagadat, férjedet, és azt ismerni, ami a dologban az örömet képezi, mert csak így fogod az éveket s azok fájdalmait legyőzni! Csak akkor lész azzá, ami lehetsz, s legyen az kevés vagy sok, nem fogod soha sem kérdezni, ha vajjon több örömet nyújt-é a mező millió virágai-

val, melyek azonban tiéid nem lehetnek, azon egy virágnál, mely kezdedben van! ? A boldogság lényege abban áll, hogy a tömeghez nem köti magát; az összes kívánságok legnagyobb része, teljesületlen marad; soha se feledd el, hogy nem láttam nőt másként boldogan, mint férje által és nem férfit más által, mint neje által!

De mily nehéz dolog ez? A gondolat, a kedélynek s a napok óráinak mily órjás munkája!

Hiszed, hogy a földön munka nélkül valamit elérhetsz, megtarthatsz? Te szerető és szeretett bohó — nem jó-e, hogy ez így van? Nem valódi áldás-é, hogy te a szépség és a gazdagságtól függetlenül, saját erődből megteremtheted és fentarthatod saját házádban azt, ami életed legdrágább gyöngye, hajfürteid örökös éke? A ház, a tűzhely: a szerelem munkája; sohse feledd, hogy a legbecsesebb is csak ezzel párosultan képezi a nő legfőbb boldogságát!

— Sokáig vevém türelmét igénybe! Boldog lennék, ha e szerény vázlat befejezésekor, egyet elértem. Ez egy, azon benyomás, miszerint a tárgyat ki nem meritettem, hanem ama megmérhetlen anyagot, s annak fontosságát megjelölve, önt mélyebb s bensőbb utángondolkozásra felbuzdítottam! Van ugyan még egy második s ernél nem kevésbé fontos kérdés, melyet meg se érintek! Ez a nő, a társadalom terén! Mert ha a nő a nemzetgazdászati terén egyedül a férj tulajdona, a társadalom terén az emberiség tulajdona! Erről azonban más alkalommal!

TETTEY NÁNDOR és TÁRSA

könyvkereskedésében

Budapesten, váci-utca a „vastuskó“-hoz

megjelentek a következő szépirodalmi munkák:

- Hemzentől „Versaillesi Venus“ négy kötet 4 frt.
Hugó Victor. A Notre-Dame egyház Párisban. Regény francziából Szalkay Gergely 3 köt. 2 ft 50 kr.
Montepintől „A jósnő“ három köt. Ára 3 forint.
Rusa Kálmán. Gonosz idők. Eredeti regény 2 kötetben . . . . . 2 forint.
Swarz Máriaától a „Nemes leánya“ három kötet 3 frt.
Swarz Máriaától „Születés és képzettség“ három kötet. . . . . Ára 3 frt.
Gróf Zichy Géza. A boldogság utja. Költemény kilencz énekben 1 frt 50 kr. Diszkötésben 2 ft. 80 kr.
Beszély-gyűjtemény. A külföldi jelesebb írók műveiből fordította Jablokay Géza. Tartalom: „Az álarcosbál“, Pawlow Miklós orosz beszélye. „Viola“ Schwartz Mária Zsófia svéd beszélye. A „névnap“ Pawlow Miklós orosz beszélye. „Meg kell háza, sodnia“, Schwartz Mária Zsófia svéd beszélye. . . . . Ára 1 frt 20 krt
„Hafiz dalai“. Persából fordította és a költő élet, rajzával ellátta Eródi (Harrach) Béla. 2 köte, ... 2 frt 40 kr. Diszkötésben 3 frt.
Arab gyöngyök. Az arab nyelvből fordította Ká-mory Sámuel. . . . . 1 frt.
Arab gyémántok. Az arab nyelvből fordította Ká-mory Sámuel. . . . . 1 frt.
Száz történelmi rege. Összeírta Kővári L. 1 frt.
Történelmi adomák. Összeírta Kővári L. 1 forint.
Külföldi költőkből. Műfordítások Prém Józseftől, füzve 1 frt 20 kr. Diszkötésben 1 frt 80 kr.

39315

TETTEY NÁNDOR és TÁRSA

könyvkereskedésében

Budapesten, váczli-utca a „vastuskó“-hoz

megjelentek:

A hasonszenvi gyógyrendszernek alkalmazása a közéletben. Nem orvosok használatára, különös tekintettel azon határvonalok kijelölésére, melyen túl nem orvosnak gyógyítani nem helyes. Irta Dr. Dudits Miklós. 3 forint.

A valódi észszerű gyógymód, ellentétben a gyógyszeres gyógymóddal, írta n. Dr. Trall R. T. egyetemi r. tanár Éjszak-Amerikában. Fordította Vélis Simon természet (viz) orvos. A kolosvári vizgyógy-intézet vezetője. 80 kr.

A kül- és belvilág érzékelhető és érezhető létjelenségei. Irta dr. Weisz József, szövegbe nyomott 8 fametszvényvel. Diszes 8-rét 2 frt 80 kr.

Ezen egészen önálló és eredeti vizsgálat nyomán készült munka egyaránt érdekelheti nem csak az anthropológot, bölcsészt, orvost és physicust, hanem általában a művelt közönséget. Kedves tanulmányozás tárgya lehet különösen az egyetemi ifjuságnak is.

A római birodalom hanyatlásának és bukásának története. Irta Gibbon Euvárd. Az angol eredetiből átdolgozta Hegyessy Kálmán. Második jutányos kiadás. Két kötet 1872. . . . . 4 forint.

Néhány szó a magyar társadalomról. Irta Lipesev Tamás. 60 kr. Tartalma: Bevezetés. — A társadalomról általában. — Milyen a társadalmunk? — Átmentek-e társadalmunkba a demokratia elvei? — A társadalom szervezéséről és más sürgős teendőinkről.

A democratia Amerikában. Tocqueville Elektől. A francia eredetiből fordította Fábíán Gábor, 4 kötet 1847.

Ára 7 forint.
Id. Zeyk Miklós hatraahagyott irományai. Összeszedte és kiadja Zeyk Ádám. Két kötet. . . . . 6 frt.

Figyelemre méltó nevezetes munka, mely egy rendkívüli férfinak észleleteit, gondolatait foglalja magában, tele mély életbölcselettel, nagy és nemes eszmékkel.

Nyomatott a „Bunyady Mátvás“ irodalmi és könyvnyomdai intézetben.

